

ΕΚΚΛΗΣΙΑ, νέες αντιλήψεις και νέες τεχνολογίες¹

Μητροπολίτου Μεσογαίας & Λαυρεωτικής Νικολάου

Μακαριώτατε,
Σεβασμιώτατοι ἅγιοι ἄδελφοί,

Δέν μπορῶ νὰ μὴν ἀρχίσω μὲ τὴν ἔκφραση τῶν εἰλικρινῶν μου εὐχαριστιῶν γιὰ τὴν τιμὴ καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη αὐτῆς τῆς ὁμιλίας, μάλιστα σὲ μιὰ περίοδο ποὺ ἡ ἀκριβὴς ἀποτίμηση τῆς πραγματικότητος μέσα στὴν ὁποία ἐκτυλίσσεται ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀποστολή, ἐνῶ εἶναι μεγίστης σημασίας, εἶναι ἐξαιρετικὰ δύσκολη. Οἱ καινοφανεῖς ἀντιλήψεις, τὰ σύγχρονα κοινωνικὰ καὶ φιλοσοφικὰ ρεύματα, τὰ μέσα διάδοσής τους, ἀνατρέπουν παγκόσμιες διαχρονικὲς σταθερές, ἐναλλάσσονται μὲ ἐκπληκτικὴ ταχύτητα, χαρακτηρίζονται ἀπὸ πολυπαραμετρικότητα καὶ φυσικὰ αἰφνιδιάζουν καὶ τὸν ὄργανισμό τῆς Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὸν τρόπο κατάθεσης τῆς μαρτυρίας της.

Θὰ ἤθελα νὰ ξεκινήσω μὲ ἓναν σαφεῖ προσδιορισμὸ τοῦ θέματός μου. Ἀρχικὰ ὁ τίτλος ἦταν «Ἐκκλησία καὶ νέες τεχνολογίες». Ἐπειδὴ ὅμως προσωπικὰ δὲν πίστευα ὅτι τὸ πρόβλημά μας εἶναι οἱ νέες τεχνολογίες, ἡ χρῆση τους ἀπὸ πλευρᾶς Ἐκκλησίας ἢ καὶ ἡ ἀξιοποίησή τους, πρότεινα τὴ διεύρυνσή του μὲ τὴν εἰσαγωγή τοῦ ὅρου «νέες ἀντιλήψεις», προκειμένου νὰ διευκολυνθοῦμε στὴν κατὰ τὸ δυνατόν καλύτερη ἀνατομικὴ περιγραφή τοῦ νέου πλαισίου ζωῆς ποὺ διαμορφώνεται γύρω μας καὶ νὰ προσδιορίσουμε μερικὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀποτελεσματικότερη κατάθεση τῆς ἐκκλησιαστικῆς μαρτυρίας καὶ ζωῆς.

Τὸ πλαίσιο αὐτὸ ἔχει δύο ἐπίπεδα: Τὸ πρῶτο σχετίζεται μὲ τὴ συμπτωματολογία καὶ τὰ συγκεκριμένα προβλήματα ποὺ μᾶς κάνουν νὰ συνειδητοποιοῦμε δυσκολίες καὶ ἀλλαγές. Τὸ δεύτερο ἀποτελεῖ τὸ οὐσιαστικὸ περιεχόμενο αὐτοῦ ποὺ ὀνομάζεται *νέες ἀντιλήψεις* καὶ *νοοτροπίες* καὶ τὸ ὁποῖο ἔχει προκληθεῖ ἀπὸ μακροχρόνιους μηχανισμούς, ἐνδεχομένως προσχεδιασμένους, ποὺ ἔχουν ὅμως νὰ κάνουν μὲ τὴν ἴδια τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ τὸν πτωτικὸ χαρακτήρα της. Εἶναι σαφές ὅτι «ὁ κοσμοκράτωρ τοῦ αἰῶνος τούτου» ἀλλάζει ὅψεις καὶ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ τὶς ἐντοπίζουμε ὡς Ἐκκλησία. Στὴν παροῦσα ὁμιλία θὰ ἀσχοληθοῦμε κυρίως μὲ αὐτὸ τὸ δεύτερο στοιχεῖο.

¹ Ὁμιλία στὴν Τακτικὴ Σύνοδο τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 4 Ὀκτωβρίου 2012.

A. Ὑπόβαθρο καὶ αἷτια τῶν νέων ἀντιλήψεων

Νέες ἀντιλήψεις, νέα ἥθη, νέες τεχνολογίες, ἓνας νέος πλέον κόσμος διαμορφώνεται γύρω μας. Στὴν ἐπεξεργασία τοῦ θέματός μας, ἐφόσον χρησιμοποιῶμε τὴ λέξη «νέες», θεωρῶ πὼς θὰ πρέπει νὰ ἔχουμε μπροστά μας νέους φοιτητικῆς καὶ κάτω ἡλικίας, ποὺ βομβαρδίζονται μὲ ἐρεθίσματα καὶ προκλήσεις, τέτοια ποὺ διαμορφώνουν τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο. Τὸ σύστημα τῶν κοινωνικῶν ἀντιλήψεων, ἡ ἐποχὴ, ἡ τηλεόραση, ἡ παιδεία, ὁ διαδικτυακὸς κόσμος, ἐκφράζουν ἰδέες, στόχους, ἐπιλογές ποὺ ἐπηρεάζουν, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς δίνουν σχῆμα καὶ μορφή στὸ σύγχρονο πρότυπο ἀνθρώπου.

Πάντοτε τὸ κακὸ ἐκφραζόταν μέσα ἀπὸ μία τάση ἑλξης πρὸς τὴν καλοπέραση, τὴν εὐμάρεια, τὴν ὕλη, τὸ συμφέρον, τὴ σάρκα, τὸ ἐγώ. Ὁ εὐδαιμονισμός, ὁ ὕλισμός, ἡ σαρκολατρεία, ἡ ἀμφισβήτηση τῶν ἀρχῶν, τὸ γκρέμισμα τῶν προτύπων, ὁ μηδενισμός καὶ φυσικὰ ὁ ἐγωισμὸς ἀποτελοῦν τὸν αἰώνιο ἐπηρεασμὸ καὶ τὸν συνεχῆ πειρασμὸ τῆς ἀνθρώπινης φύσης.

Ἡ ἐποχὴ μας ὅμως εἴτε ἔχει καίρια ἀλλάξει διαχρονικὲς ἔννοιες καὶ ὅρους εἴτε ἔχει δημιουργήσει νέα δεδομένα, ποὺ οὐσιαστικὰ διαμορφώνουν πλέον νέες ἀντιλήψεις, συμπεριφορές, προσεγγίσεις κλπ.

Ἄς δοῦμε μερικὰ ἀπὸ αὐτά.

(α) Οἱ κοινωνίες μας τὰ τελευταῖα χρόνια ἄλλαξαν τὰ μεγέθη τοῦ **πλούτου** καὶ τοὺς ἀριθμοὺς τῶν πλουσίων καὶ κατέστησαν τὴν εὐμάρεια κυρίαρχο στόχο καὶ ἐπιδίωξη ζωῆς. Ἡ ἀξιοποίηση τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τῆς γῆς, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ γενικότερη πρόοδο τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἐκρηκτικὴ αὐξηση τοῦ παγκόσμιου πληθυσμοῦ, ὁδήγησε στὴ βιομηχανοποίηση καὶ ἐταιρικοποίηση τῆς κατανομῆς τῶν ἀγαθῶν. Αὐτὸ ἔδωσε ἄλλη διάσταση στὶς ἔννοιες τοῦ συμφέροντος καὶ τοῦ πλούτου. Ἡ ἀπόκτηση πλούτου ἔγινε πιὸ εὐκόλη, ἡ ἀπόλαυσή του δυνατὴ σὲ ὅλο καὶ μεγαλύτερους πληθυσμούς, σὲ ὅλο καὶ περισσότερες μορφές καὶ ποικιλίες. Πολυτελῆ σκάφη, χλιδᾶτα ξενοδοχεῖα, εὐκόλα ταξείδια σὲ ὄνειρεμένους κόσμους, ἐξωφρενικὲς ποικιλίες τῶν προϊόντων, διαφημιστικὴ βιομηχανία αὐξάνουν τὴν ὄρεξη, προκαλοῦν τὴ σύγκριση, μετατοπίζουν τὴν ἐπιθυμία ἀπὸ τὸ ἀναγκαῖο στὸ ἐντελῶς περιττό, καθιστοῦν τὴν πολυτέλεια καὶ τὴ χλιδὴ αὐτονόητες, μεταλλάσσουν τὴ φιλοσοφία τῶν ἀξιῶν σὲ διεκδίκηση ὑλικῶν ἀγαθῶν, ἀναδεικνύουν σὲ στόχο ζωῆς τὴν ἐφημερότητα –τὸ ἐδῶ καὶ τώρα– καὶ ἐπιπεδοποιοῦν τὸν ἄνθρωπο σὲ ἓναν κόσμον ὅπου ἡ πραγματικότητα ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὸ ψέμα καὶ ἡ ἀλήθεια ἀπὸ χιλιάδες πράγματα ποὺ ὅλα μαγεύουν, ἀλλὰ κανένα δὲν ἀξίζει. Ὁ Δυτικὸς ἄνθρωπος ζεῖ μόνον γιὰ τὸ σήμερον καὶ γιὰ

τὸν ἑαυτό του, γι' αὐτὰ ποὺ βλέπει καὶ γιὰ τὰ λίγα ποὺ κατανοεῖ, ὡς ὑλικὴ καὶ βιολογικὴ ὄντοτητα μὲ ναρκωμένη τὴν ψυχὴ καὶ νεκρωμένο τὸ πνεῦμα.

(β) Ἡ ἐξέλιξη τῶν **μέσων μαζικῆς μεταφορᾶς** καὶ **ἐπικοινωνίας** (τηλέφωνο, τηλεόραση, διαδίκτυο, smartphones, blogs, videocasts, fora, wikis, Skype, συσκευὲς εὐρύτατης ψηφιοποίησης καὶ τελευταῖα τὰ ἐργαλεῖα ἠλεκτρονικῆς κοινωνικῆς δικτύωσης ὅπως τὸ facebook καὶ τὸ twitter, τὸ myspace καὶ τὸ linkedin) δημιούργησαν μία παγκόσμια κοινωνία ποὺ φτωχεύει σὲ ἀμεσότητα, στερεῖται τὴν ἰδιωτικότητα, σκλαβώνει σὲ ἐξαρτήσεις, στηρίζεται σὲ τηλεγνωριμίες, καὶ χαρακτηρίζεται ἀπὸ περιχώρηση νοοτροπιῶν, ἰσοπέδωση ἰδιομορφιῶν καὶ σχετικοποίηση τῶν ἀξιών, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ ἀναζήτησις τῆς ἀλήθειας ὑποκαθίσταται ὡς ἀξία ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ συνυπάρξουμε, νὰ τὰ βροῦμε, νὰ συμφωνήσουμε, νὰ διαλεχθοῦμε· ὅχι νὰ τὴν ὁμολογήσουμε.

(γ) Τὸ ἀγαθὸ τῆς **ἀπόκτησης γνώσεως** ἔχει κυριαρχήσει. Τὰ ποσοστὰ τῶν σπουδαγμένων ἔχουν ἀύξηθεῖ. Τὸ ἴδιο τὰ Πανεπιστήμια, τὰ βιβλία, οἱ Ἀκαδημίες. Αὐτὸ σημαίνει δύο πράγματα: τὸ πρῶτο ὅτι περισσεύει ἡ φυσίωση καὶ τὸ αἶσθημα τῆς αὐταρκείας καὶ τὸ δεύτερο ὅτι πλεονάζει ὁ κίνδυνος νὰ ποδηγετοῦνται οἱ μάζες καὶ νὰ κατευθύνονται μέσα ἀπὸ συγκεκριμένους ἐκπαιδευτικούς μηχανισμοὺς καὶ προγράμματα. Τὸ σχολεῖο ὅμως δὲν ἔχει πλέον τὴν ἔννοια ποὺ γνωρίζαμε. Ἀπὸ χῶρος ποὺ κατὰ κύριο λόγο ἀσκεῖ ἀγωγή, καλλιιεργεῖ τὴ σοφία, ἐμβαθύνει στὸν πολιτισμὸ, τὸν συντηρεῖ καὶ παράγει νέον ἔχει ἐξελιχθεῖ σὲ ἓνα μηχανισμὸ παραγωγῆς καὶ μετάδοσης πληροφοριῶν, ποὺ μάλιστα λόγω τοῦ ὄγκου τοὺς μόνον μηχανεὲς μποροῦν νὰ τὶς ἀποθηκεύσουν, ἀναλύσουν ἢ καὶ συνθέσουν. Ἡ γνώση ἐπειδὴ ἀπαιτεῖ κρίση, προσωπικὴ μετοχὴ στὴ σύνθεσις καὶ ἐλευθερία ἔχει ἐκφυλισθεῖ σὲ δεξιότητα συλλογῆς ἐπὶ μέρους πληροφοριῶν καὶ ἐξειδίκευσις στὴ χρῆσις ἐργαλείων πρόσβασις σὲ αὐτές. Ἡ ἀναζήτησις πληροφοριῶν στὸν ὠκεανὸ τοῦ διαδικτύου ὀνομάζεται surfing, ποὺ σημαίνει περπατῶ πάνω στὰ κύματα, δηλαδὴ δὲν βουλιάζω στὸν βυθὸ τῆς ἀλήθειας, ἐπιπλέω στὴν ἐπιφάνεια, ἀκουμπᾶω τὰ ἐπιφαινόμενά της. Ὁ ἄνθρωπος ὡς πρὸς τὶς δυνατότητες γίνεται ἀβαθής, ἐνῶ διαθέτει ἀπίστευτες γνώσεις· οἱ ἔξυπνοι ποὺ ὅμως ἀδυνατοῦν ἐντελῶς νὰ διαχειρισθοῦν τὴν καθημερινότητά τους περισσεύουν ἐπικίνδυνα. Τὰ ἀποθέματα σοφίας ἔχουν πλέον ἐξαφανισθεῖ.

(δ) Ἡ πρόοδος τῆς ἱατρικῆς καὶ τῶν βιολογικῶν ἐπιστημῶν ἔχει θεαματικὰ ἀποτελέσματα στὸν τομέα τῆς **ὑγείας**. Οἱ θάνατοι ἀπὸ λοιμώξεις ἔχουν περιορισθεῖ ἐντυπωσιακὰ, ἡ διαγνωστικὴ ἱατρικὴ βλέπει στίς ἐσώτερες γωνίες τοῦ ἀνθρώπινου σώματος, διεισδύει στοὺς κυτταρικοὺς μηχανισμοὺς, ἡ ἐπεμβατικὴ ἱατρικὴ ἔχει ἐπινοήσει ἰδιοφυῆ θεραπευτικὰ σχήματα ποὺ συχνὰ κάνουν τὸν θάνατο δυσκολότερη διαδικασία ἀπὸ τὴν ἐπιβίωσις. Ὁ μέσος ὅρος ἐπιβίωσις ἐκτι-

νάχθηκε σὲ ἀπίστευτα ὕψη. Ἦδη στὴν Ἑλλάδα σήμερα ζοῦν περίπου 1700 ὑπεραιωνόβιοι καὶ 36.000 συνάνθρωποι μας διανύουν τὴν δέκατη δεκαετία τῆς ζωῆς τους, ὑπολογίζεται δὲ ὅτι τὸ 25% αὐτῶν ποὺ γεννιοῦνται σήμερα θὰ φθάσουν στὴν ἡλικία τῶν 100 ἐτῶν². Τὸ ἴδιο καὶ ἡ ποιότητα ζωῆς φαίνεται πὼς ἔχει σημαντικὰ βελτιωθεῖ. Τὰ Κέντρα Ἀποκατάστασης καὶ ἡ φαρμακευτικὴ θεραπευτικὴ κάνουν θαύματα. Αὐτὰ ὅλα ἀπομακρύνουν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴ σκέψη τοῦ θανάτου τους καὶ ὑπερτονίζουν τὴν ἀξία καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς βιολογικῆς τους συντήρησης καὶ εὐεξίας. Ἡ αἴσθηση ὅτι μὲ τὴν ἱατρικὴ πετυχαίνουμε πολὺ περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι μὲ τὶς προσευχὲς καὶ τὰ εὐχέλαια ὀδηγεῖ στὴ λογικὴ μιᾶς ἀνθρώπινης δύναμης μεγαλύτερης ἀπὸ αὐτὴν τοῦ «δῆθεν» παντοδύναμου Θεοῦ. Μᾶλλον ἓνας τύπος θεοῦ-ἀνθρώπου, χωρὶς ὅμως τὰ γνωστὰ θεϊκὰ καὶ ἠθικὰ ἰδιώματα, ἔχει βγάλει ἔξω καὶ ἀπὸ τὸ περιθώριο τὸν ὅποιον ἄλλον Θεό. Ἀλλὰ καὶ ὁ ὑπερτονισμὸς τῆς ἐφήμερης ζωῆς -καὶ ὡς πρὸς τὴ διάρκεια καὶ ὡς πρὸς τὴν ποιότητα- ἔστω καὶ ἂν οἱ ψυχικὲς παθήσεις ἢ οἱ ἀσθένειες τοῦ γήρατος, ὅπως ἡ ἄνοια, ἢ ἀκόμη καὶ καινοφανεῖς ἱατρογενεῖς καταστάσεις ποὺ παρατείνουν μὲν τὴν διάρκεια τῆς ἐπιβίωσης, ἀλλὰ συντρίβουν τὴν ποιότητα τῆς ζωῆς (χρόνιες φυτικές καταστάσεις, συνέπειες καὶ παρενέργειες χημιοθεραπευτικῶν σχημάτων κλπ.), αὐτὸς ὁ ὑπερτονισμὸς ἀποδυναμώνει κάθε ἔννοια αἰωνιότητος καὶ συνεπῶς ἀντιμάχεται τὴν μετὰ θάνατον προοπτικὴ τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει διογκωθεῖ ὡς πρὸς τὴν ἐφήμερη χρονικὴ καὶ βιολογικὴ του διάσταση καὶ ἔχει ἀπίστευτα συρρικνωθεῖ ὡς πρὸς τὴν πνευματικὴ.

(ε) Ὅλα αὐτὰ ὀφείλονται ἀσφαλῶς στὴν ἐκρηκτικὴ πρόοδο τῆς **ἐπιστήμης**. Αὐτὴ ὀδήγησε σὲ ἐντυπωσιακὴ αὔξηση τῆς γνώσης καὶ φυσικὰ σὲ θαυμαστές ἐφαρμογές. Ἦδη τὸ σύμπαν ποὺ θεωρεῖτο ἄπειρο καὶ ἀκατανόητο πλέον ἐρμηνεύεται καὶ φαίνεται πὼς γίνεται ὅλο καὶ λιγότερο μυστήριο. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ ὕλη. Τὸ πρόσφατο πείραμα τοῦ CERN ἔδειξε ὅμως πόσο εὐκόλα οἱ ἐπιστήμονες ξεγελοῦνται καὶ πόσο συχνὰ οἱ ἔξυπνοι ἀποδεικνύονται ἀφελεῖς. Ὅλα αὐτὰ μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ φαίνεται πὼς κάπως ἐξηγήθηκε ἡ παρουσία τῆς μάζας στὸ σύμπαν (*πεδίο τοῦ μποζονίου higgs*) ἢ βρέθηκε μιὰ θεωρία νὰ ἐρμηνεύει τὴν ἀρχὴ του (*big bang*), μάλιστα ἀπὸ κάποιον καθολικὸ μοναχό, τὸν Lemaitre. Τὰ πράγματα εἶναι ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέροντα στὸ πεδίο τοῦ κυττάρου καὶ τῆς ζωῆς καὶ ἀκόμη περισσότερο στὸν χῶρο τῶν Νευροεπιστημῶν. Ἐδῶ ὁ στόχος εἶναι νὰ ἀποδείξουμε τὴ νομοτελειακότητα τῆς σκέψης, τὴν κατάργηση τοῦ αὐτεξουσί-

² Νταντάνα, Μίνα: Ἡ γήρανση τοῦ πληθυσμοῦ καὶ οἱ νέες προκλήσεις στὴ διαμόρφωση τῶν πολιτικῶν τῆς Ὑγείας, www.papageorgiou-hospital.gr/cms/upload/.../kostos_nosileias.pdf. Ἐπίσης www.inews.gr, 18.7.2011.

ου, τή μηχανοποίηση τοῦ ἀνθρώπου. Πομπώδεις ὅροι ὅπως «ἀποκωδικοποίηση» τοῦ ἀνθρώπινου γονιδιώματος ἢ «αὐτόματη γένεση, δημιουργία ζωῆς καὶ ὕλης» ἢ «θεωρία τῶν πάντων» ἢ μεταφυσικοὶ ὅροι ὅπως «μαγικὸς ἀριθμὸς» ἢ «μυστική συμμετρία» ἢ «strange quark» ἢ «σωμάτιο τοῦ Θεοῦ» ἢ «αἰωνιότητα τοῦ σύμπαντος» εὐκόλα ρίχνονται στὸ λεξιλόγιο τῶν ἐπιστημονικῶν μεγεθῶν καὶ θεωριῶν καὶ ἀποδεικνύουν τὴ διάθεση κάποιων ἐπιστημόνων, μπερδεύοντας τὰ προσωπικά τους πιστεύω μὲ τὰ ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα, νὰ παραπλανήσουν τὸν κόσμο, καὶ φυσικὰ τὴν ἀφέλεια τοῦ κοινοῦ νὰ ἀνταλλάσσει τοὺς θησαυροὺς τῆς ἱστορίας του, τὰ ἐσωτερικὰ πιστεύματά του ποὺ γέννησαν πολιτισμὸ, μὲ τὰ ξυλοκέρατα ἐνὸς κράματος ἐπιστημονικῆς ἀληθοφάνειας, προσωπικῆς ἐπιπολαιότητος καὶ ἀνόητης ἀλαζονείας, ποὺ καταστρέφουν κάθε στοιχεῖο ἱερότητος στὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν κόσμο μας. *«Πᾶσα ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς πανουργία τις καὶ οὐ σοφία φαίνεται»*³.

(στ) Ἡ ἐπιστημονικὴ γνώση ὁδήγησε καὶ σὲ ἐφαρμογές ποὺ χαρακτηρίζονται ὡς **τεχνολογία**. Πάντοτε στὴν ἱστορία βλέπουμε τὸν ἄνθρωπο νὰ παρεμβαίνει στὸ ἔργο τῆς φύσης καὶ νὰ δημιουργεῖ. Αὐτὸ ὅμως ποὺ συμβαίνει τὶς τελευταῖες δεκαετίες ἀποτελεῖ πραγματικὴ ἐπανάσταση. Ποιὸς φανταζόταν ὅτι κάποτε μὲ τὰ τηλεσκόπιά μας θὰ μπορούσαμε νὰ πλησιάσουμε τὶς ἐσχάτιες τοῦ σύμπαντος καὶ νὰ ἀντικρύσουμε τὶς πρῶτες στιγμὲς τῆς ζωῆς του; Ἦδη τηλεκατευθυνόμενο διαστημόπλοιο⁴ προσεδάφισθηκε στὸν Ἄρη καὶ ἄλλο ὁδεύει ἔξω ἀπὸ τὸ ἥλιακό μας σύστημα⁵. Σήμερα ὑπάρχουν κάποια ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ποὺ ζοῦν μὲ ὄργανα ζωντανῶν ἢ καὶ νεκρῶν συναθρώπων τους, ἀπὸ δὲ τὸ 1978 ἔχει διαχωρισθεῖ ἡ σύλληψη ἀπὸ τὴ συζυγικὴ συνεύρεση καὶ σήμερα ζοῦν περισσότερα ἀπὸ 5 ἑκατομμύρια ἄνθρωποι ἀνάμεσά μας ποὺ ξεκίνησαν τὴν πορεία τους ἀσεξουαλικά⁶. Ἀλλὰ καὶ οἱ γενετικὲς παρεμβάσεις, οἱ γονιδιακὲς θεραπείες, ἐνδεχομένως ἡ βλαστοκυτταρική ἢ κλωνοποιητικὴ τεχνολογία, συνδυασμένα μὲ τὴν τεχνολογία ὑλικῶν, τὴ νανοτεχνολογία καὶ φυσικὰ τὴν πληροφορικὴ, γεννοῦν ἓνα αἶσθημα ἀνθρώπινης ἐπιτυχίας, τέτοιου μεγέθους ποὺ μόνον στὸν Θεὸ ὥς τώρα ἀποδιδόταν.

(ζ) Στὸ σημεῖο αὐτὸ θεωρῶ ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ κάνω καὶ μία ἀναφορὰ στὴν **ἀποδυνάμωση τῆς αἰσθησης τοῦ φύλου** ποὺ ἀπεργάσθηκε ἡ ἐποχὴ μας. Ἡ μητρότητα, ἡ συζυγικὴ πίστη, ἡ παρθενικὴ καθαρότητα, ἡ ταπείνωση καὶ σεμνότητα, ἡ ἀφοσίωση, ἔννοιες ἱερές ποὺ διαχρονικὰ χαρακτηρίζουν τὴ γυναικεία

³ Πλάτωνος εἰς Μενέξενον, [247a]

⁴ Το Curiosity στὶς 6.8.2012.

⁵ Voyager 2, ἐκτοξεύθηκε στὶς 20.8.1977.

⁶ <http://www.tovima.gr/science/medicine-biology/article/?aid=465009>, 2.7.2012.

φύση έχουν καίρια τραυματισθεί από τὰ σύγχρονα κοινωνικά ἥθη. Μὲ τὸ πρό-
σχημα τοῦ φεμινιστικοῦ κινήματος, τῆς προστασίας τῶν δικαιωμάτων τῶν γυ-
ναικῶν, τῆς ισότητος τῶν φύλων, ἡ γυναῖκα βγῆκε ἀπὸ τὸ σπῖτι στὴν ἐργασία,
ἐγκατέλειψε τὴ λογικὴ τῆς μητρότητος καὶ ἄρχισε νὰ μιμεῖται ἀνδρικοὺς ὅρους
ζωῆς, κατήντησε ἐλκυστικὴ διαφήμιση, ἡ ὁμορφιά τῆς θηλυκότητος ἔδωσε τὴ
θέση της στὴν πρόκληση τῆς σεξουαλικότητος, τὸ κάλλος στὴν ἀλόγιστη ἀπο-
γύμνωση τοῦ σώματος, ἡ γυναικεία ἀμφίεση παραδόθηκε στὶς ἀχόρταγες ἐπιθυ-
μίες σχεδιαστῶν ἀποκλειστικὰ τοῦ ἀνδρικοῦ κόσμου, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀπο-
ἱεροποίηση τῆς γυναικείας φύσεως. Παράλληλα, ἀναπτύχθηκε καὶ μία τάση ἐκ-
θήλυνσης τοῦ ἀνδρικοῦ φύλου (ἀρώματα, μακρὰ μαλλιά, ψηλοτάκουνα παπού-
τσια, βάψιμο μαλλιῶν, σκουλαρίκια κλπ), προωθήθηκε μιὰ unisex ἀμφίεση καὶ
συμπεριφορὰ καὶ ἔτσι ἄνοιξε ὁ δρόμος πρὸς μιὰ προκλητικὴ κοινωνικὴ ἀνεκτι-
κότητα ἀπέναντι σὲ μιὰ λογικὴ κατὰ τὴν ὁποία ὁ σεξουαλικὸς προσανατολισμὸς
δὲν καθορίζεται ἀπὸ τὸ φύλο, τὴν ἀνατομία καὶ τὴ φυσιολογία τοῦ σώματος,
ἀλλὰ εἶναι ἀποτέλεσμα προσωπικῆς ἐπιλογῆς.

(η) Θὰ κλείσω μὲ τὴ **θεοποίηση τῆς δημοκρατίας**. Ὀνομάσθηκε τὸ
καλύτερο πολιτικὸ σύστημα. Ὁ ἴδιος ὁ λαὸς νὰ ἐπιλέγει τοὺς κυβερνήτες του, νὰ
ἐπιβάλλει τὴ θέλησή του στὴ διαχείριση τῶν θεμάτων καὶ προβλημάτων του.
Καταργήθηκε τὸ «ἐλέω Θεοῦ». Ἡ ἐλευθερία ταυτίσθηκε μὲ τὴ διεκδίκηση τοῦ
θελήματος καὶ τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων, μὲ τὴν ἀπόλυτη ἀνάληψη τῆς εὐθύ-
νης. Τελικὰ ὅμως, ἐνῶ τὰ θελήματα καὶ τὰ δικαιώματα ἐξάπτονται ὑπερβολικά,
καταπατοῦνται ὅσο ποτὲ ἄλλοτε· ἐνῶ μιλοῦμε γιὰ ἐλευθερία, τὰ ἴδια τὰ ἐπιτεύ-
γματά μας, δορυφόροι καὶ κάμερες, κάρτες καὶ τσιπάκια, μᾶς ἔχουν σκλαβώσει
σὲ ἄγνωστους μηχανισμοὺς καὶ ἄδηλα κέντρα ἀφόρητης καταγραφικῆς παρακο-
λούθησης. Ἡ ἔννοια τῆς δημοκρατίας ἐξαντλεῖται στὸ δικαίωμα τῆς ψήφου καὶ
συχνὰ τῆς ἐπιλογῆς ἀνάμεσα σὲ ἐντελῶς ἀκατάλληλα καὶ ἐπικίνδυνα πρόσωπα
νὰ διαχειρισθοῦν τὴν ἱστορία τῶν λαῶν καὶ τοῦ κόσμου. Τὰ πολιτικὰ συστήματα
ξεγέλασαν τὸν κόσμο μὲ τοὺς ψεύτικους θεοὺς ποὺ πρότειναν καὶ σήμερα ὁδη-
γοῦν ἱστορικὰ ἔθνη καὶ πολιτισμοὺς οἰκονομικὰ μὲν στὸ στόμα τῶν ἄγνωστων
κερδοσκοπῶν, πνευματικὰ δὲ στὸν μονόδρομο τοῦ ἀφανισμοῦ. Αὐτὰ ὅλα
γεννοῦν ἓναν κόσμον μὲ θεριεμένες ἀπαιτήσεις, μὲ συλλογικὴ ἀγανάκτηση καὶ
ἀνεξέλεγκτο κενό, μὲ αἴσθημα θυμοῦ, πανικοῦ καὶ ἀδιεξόδου. *«Συνοχὴ ἐθνῶν ἐν
ἀπορίᾳ ἡχούσης θαλάσσης καὶ σάλου»⁷.*

Νέες ἀντιλήψεις καὶ Ἐκκλησία

⁷ Λουκ. κα' 25.

Σίγουρα, εκτός από αυτούς τους παράγοντες υπάρχουν και άλλοι που ο καθένας τους συνεισφέρει ως συνιστώσα στη διαμόρφωση του σύγχρονου κόσμου που κυριαρχείται από τις λεγόμενες νέες αντιλήψεις. Αντιλήψεις που αγνοούν τον πολιτισμό, αντιμάχονται την ιστορία, προτάσσουν τον έγωισμό, περιορίζουν τον φιλοσοφικό ορίζοντα των προσώπων και των κοινωνιών, αλλοιώνουν ιερές έννοιες όπως ο πατριωτισμός και τις ονομάζουν ρατσισμό ή εθνικισμό, αντιλήψεις που με τη μία ή την άλλη μορφή έκαναν δειλά την εμφάνισή τους στην ιστορία, σήμερα όμως η παρουσία τους έχει χαρακτηριστικά γενικευμένης κυριαρχίας και ισχύ όχι απλής απόψεως ή θεωρίας αλλά δογματικής έμβελειας.

Άς δούμε λοιπόν πώς παρουσιάζονται στην εποχή μας κάποιες από αυτές τις αντιλήψεις, που μάλιστα έπηρεάζουν την εκκλησιαστική μαρτυρία.

(α) Οί περι της ύλης και του ανθρώπου αντιλήψεις

Όλα όσα προαναφέραμε οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η δύναμη του ανθρώπου, κυρίως ή διανοητική είναι τεράστια. Ποτέ δεν είχε εκφρασθεί ή έκτασή της όσο στην εποχή μας. Με την πρόοδο της επιστήμης μπορούμε να έρμηνεύσουμε και να κατανοήσουμε σχεδόν τα πάντα. Με την εξέλιξη της τεχνολογίας μπορούμε να κατορθώσουμε ασύλληπτα πράγματα. Αύτα δημιουργούν ένα αίσθημα αλαζονικής αυτάρκειας, έγωπαθοῦς ανθρωποκεντισμοῦ και μυωπικοῦ και άφιλοσόφητου υλισμοῦ. Συρρικνώνουν τον άνθρωπο χρονικά στο παρόν και την επικαιρότητά του, και η άξία του πνεύματός του έγκειται μόνον στη δυνατότητα έρμηνείας και αξιοποίησης του υλικού, του αίσθητοῦ και όρατοῦ κόσμου. Η άπολυτοποίηση της πραγματικότητας έπνιξε την αναζήτηση της αλήθειας.

Ξεπερνούμε την ταχύτητα του ήχου, διασποῦμε τη δύναμη του ατόμου, υπερνικοῦμε τη δράση της βαρύτητας, διαφεύγουμε από την ατμόσφαιρα στο διάστημα, συντρίψαμε ψηφιακά τα όρια της σκέψης, έπιθυμοῦμε να δοῦμε πρὶν από την αρχή και να δρασκελίσουμε τὸ άπειρο, ὅλο ὅμως και βυθιζόμαστε στο βαρυτικό πεδίο της φιλοσοφικής μυωπίας μας. Γονιμοποιοῦμε πλέον έξω από τὸ σῶμα, μεταμοσχεύουμε ὄργανα, παρεμβαίνουμε στις ψυχικές έκδηλώσεις, θεραπεύουμε σχεδόν τα πάντα. Έπιβάλλουμε εἰς την ανθρώπινη αρχή τεχνολογώντας τη γονιμοποίηση, τη σύλληψη ή προσδιορίζοντας τα χαρακτηριστικά της εύγονικά. Απομακρύνουμε τὸν θάνατο ή τὸν αποφασίζουμε εύθανασιακά. Δημιουργοῦμε ήθική, δεοντολογία και νόμους που διευκολύνουν και έπιβάλλουν τις δικές μας αποφάσεις. Συγκεντρώνουμε ασύλληπτο ὄγκο πληροφοριῶν. Αξιοποιοῦμε τὸν νανο-κόσμο και εκεί που τίποτα δὲν διακρίνεται αντικρύζουμε νέες δυνατότητες να παρέμβουμε τεχνολογικά στην καθημερινότητά μας. Λύνουμε τα προβλήματά μας με τὸ χρῆμα και τη δύναμη. Κάνουμε ὅ,τι θέλουμε. Τελικά βλέ-

πουμε περισσότερο τήν όμορφιά τοῦ ὑλικοῦ κόσμου σάν κάτι ένυπάρχον ὡς ἰδίωμα του καί ἀκόμη περισσότερο τή δύναμη τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως τήν περιγράψαμε προηγουμένως. Καί προχωροῦμε ἓνα ἀκόμη βήμα. Μεθυσμένοι ἀπό τὸ κατόρθωμα τῆς τεχνολόγησής τοῦ κόσμου χάσαμε τὸ ένδιαφέρον τοῦ Ποιός καί τοῦ πῶς τῆς δημιουργίας του. Ἡ δόξα τῆς ἀνθρώπινης ἐπιτυχίας ἐκμηδένισε τή δόξα τοῦ Θεοῦ δημιουργοῦ.

Γιά κάποιον λόγο οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς μας ἐπιθυμοῦν νά δημιουργήσουν αὐτόματη ζωή, νά ἐρμηνεύσουν τίς σύγχρονες ἐξελικτικές θεωρίες τῆς ζωῆς ἔστι ὥστε νά καταδεικνύεται ἡ ζωῶδης προέλευση τοῦ ἀνθρώπου. Ἀμφισβητοῦν τήν καταξιωμένη ἀπό τήν κοσμολογία «ἀνθρωπική ἀρχή», ὅτι δηλαδή οἱ τιμές τῶν παγκοσμίων σταθερῶν εἶναι τέτοιες ὥστε ὑποχρεωτικά νά ὀδηγοῦν στήν ἐμφάνιση καί στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου στή γῆ⁸, ἢ θέλουν τήν ὕπαρξη ἄλλων ὄντων στοῦ σύμπαν ὅχι γιά νά ἐπικοινωνοῦν μαζί τους -αὐτὸ δέν μπορεῖ νά γίνει- ἀλλά προκειμένου νά καταρριφθεῖ ἡ μοναδικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Προτιμοῦν νά διακηρύσσουν ὅτι ὁ ὑλικὸς κόσμος, τὸ σύμπαν, εἶναι ἀποτέλεσμα τύχης, προέκυψε δηλαδή ἐκ τοῦ μηδενὸς χωρὶς θεϊκή παρέμβαση ἢ ὅτι εἴμαστε μία «ἀνακατανομή τοῦ τίποτα»⁹, δηλαδή ὄντα ποὺ προέκυψαν τυχαῖα ἀπὸ τὸ μπερδεμα τοῦ τίποτα μὲ τὸν ἑαυτὸ του (!), παρὰ νά ὁμολογήσουν ὅτι εἴμαστε θεόπλαστοι, μάλιστα «κατ' εἰκόνα καί ὁμοίωσιν Θεοῦ». Προβάλλεται ἔτσι μία ἀνθρωπολογία ἐξωφρενική μόνο καί μόνο γιά νά διώξει στοῦ περιθώριο τὸ μεγαλεῖο τοῦ «έν τιμῇ ὄντος ἀνθρώπου». Προτιμᾶται ἡ ὑλικότητα ἢ ἡ τυχαιότητα, ἡ ἐφημερότητα καί ἡ ζωικότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσης, προκειμένου νά ἀνατραπεῖ ἡ θεϊκή της προέλευση. Ἕνας ἄνθρωπος δυνατὸς σάν δεινόσαυρος, μὲ παρελθὸν πιθήκου, μὲ προέλευση ἀμοιβάδας, μὲ προοπτική τὸ μηδέν, θνητὸς θεὸς ὁ ἴδιος, χωρὶς τὸ μυστήριο τοῦ αἰώνιου Θεοῦ μέσα του ἢ τήν παρουσία Του γύρω του· *«ἄνθρωπος έν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καί ὠμοιώθη αὐτοῖς»!*¹⁰

(β) Οἱ περὶ τοῦ Θεοῦ ἀντιλήψεις

Ὅλα αὐτὰ προφανῶς καταργοῦν τὸν λόγο καί τήν ὑποψία τοῦ ἐπέκεινα, τοῦ ἔξω ἀπὸ μᾶς, τὸν κόσμο καί τή λογική μας. Δέν ὑπάρχει ἡ ἀνάγκη τοῦ Θεοῦ. Οὔτε ἡ προσδοκία Του. Τὸ **ποιός** καί τὸ **πῶς**, τὸ ποιὸς δηλαδή εἶναι ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἢ τὸ τί εἶναι, ἂν εἶναι δύνამις ἢ έννοια ἢ ὄντοτητα ἢ πρόσωπο ἢ τὸ πῶς ἐνεργεῖ καί τὸ γιὰτὶ ἐνεργεῖ ἔτσι, δέν ὑφίστανται πλέον οὔτε ὡς ἐρωτήματα.

⁸ Ἀστερίου Χατζηνικολάου, *Ὁ ἄνθρωπος μέσα στοῦ σύμπαν*, ἐκδ. ΣΩΤΗΡ

⁹ Νανόπουλου Δημήτρη, Τὸ σύμπαν θά ὑπάρχει γιά πάντα, *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 25.5.2003, σ. 30.

¹⁰ *Ψαλμ.* μη' 20.

Τὸ μόνο ποὺ ἀκόμη ἀκούγεται εἶναι τὸ **ἄν** καὶ τὸ **ποῦ**. Τὸ ἄν ὑπάρχει Θεὸς καὶ τὸ ποῦ εἶναι, γιατί δὲν ἐμφανίζεται μὲ τρόπους συμβατοὺς μὲ τὴ λογικὴ καὶ τὶς αἰσθήσεις μας. Καὶ αὐτὸ ὅχι ὡς προβληματισμὸς ποὺ ὁδηγεῖ σὲ ἀναζήτηση, ἀλλὰ ὡς ἀμφισβήτηση ποὺ διακηρύσσει τὴν ἀπόρριψη. Ἀκόμη καὶ οἱ πιστοί, ὅσοι ὁμολογοῦμε πίστη, ἔχουμε μπολιαστεῖ ἀπὸ ἐρωτήματα τέτοιας ἀμφισβήτησης.

Ὅλη αὐτὴ ἡ ἀντίληψη ξεχύνεται στὶς μέρες μας μέσα ἀπὸ ἐκδόσεις ποὺ κυκλοφοροῦν ὡς best sellers, ὅπως: «*Τὸ τέλος τῆς πίστεως*» τοῦ Σὰμ Χάρις¹¹, ἡ «*Ἐπιστολὴ σὲ ἓνα Χριστιανικὸ ἔθνος*» τοῦ ἰδίου¹², τὸ «*Λύνοντας τὰ μάγια*» τοῦ Ντάνιελ Ντένι¹³, «*Ἡ περὶ Θεοῦ αὐταπάτη*» τοῦ Ρίτσαρντ Ντόκινς¹⁴ καὶ τὸ «*Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι τέλειος*» τοῦ Κρίστοφερ Χίτσενς¹⁵ ἢ ἀπὸ προκλητικὲς διαφημίσεις ὅπως αὐτὴ τοῦ Ἰδρύματος «Giordano Bruno» τῆς Γερμανίας μὲ τὸ μήνυμα σὲ πινακίδες τῶν λεωφορείων «Δὲν ὑπάρχει, σχεδὸν μὲ βεβαιότητα, Θεός» ἢ μέσα ἀπὸ εὐρείας κλίμακος θεατρικὰ ἢ κινηματογραφικὰ ἔργα χαμηλῆς ποιότητος καὶ ὑπερβολικῆς ἀσεβείας.¹⁶

Δίπλα σὲ αὐτὰ ὁ Francis Collins, ἐπικεφαλὴς τοῦ προγράμματος ἀποκρυπτογράφησης τοῦ ἀνθρώπινου γονιδιώματος καὶ σημερινὸς πρόεδρος τοῦ Ἐθνικοῦ Συστήματος Ὑγείας (NIH) τῶν ΗΠΑ, μὲ τὸ βιβλίο του «*Ἡ γλῶσσα τοῦ Θεοῦ*»¹⁷, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ θέμα τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι θέμα ἐπιστήμης ἀλλὰ ἐπιστήμονα¹⁸, καὶ ὅτι ὅλες οἱ παραπάνω ἀθεϊστικὲς διακηρύξεις δὲν ἀποτελοῦν ἀποδείξεις τῆς ἐρευνητικῆς διαδικασίας, ἀλλὰ σαφεῖς πιστοποιήσεις αὐθαίρετης κρί-

¹¹ ἐκδ. Ἐνάλιος, 2008.

¹² ἐκδ. Κέδρος, 2007.

¹³ ἐκδ. Viking Adult, 2006.

¹⁴ ἐκδ. Κάτοπτρο 2007.

¹⁵ ἐκδ. Atlantic Books.

¹⁶ Ἀπάντηση στὶς ἐπιστημονικὲς διακηρύξεις δίδεται ἀπὸ ἄλλους ἐπιστήμονες, ὅπως ὁ Albert Einstein μὲ τὸν περίφημο λόγο του: «*Ποτὲ δὲν βρῆκα τίποτε, στήν ἐπιστήμη μου, ποὺ νὰ μπορῶ νὰ ἀντιτάξω στὴ θρησκεία*», ἢ τὸ ἀνάλογο τοῦ Max Planck ὅτι «*ὅπουδὴποτε καὶ ὅσονδὴποτε βαθιὰ ἂν προσηλωσούμε τὰ βλέμματά μας, πουθενὰ δὲν βρίσκουμε καμμία ἀντίφαση μεταξὺ τῆς θρησκείας καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν· ἀντίθετα μάλιστα, στὰ κρισιμότερα σημεῖα βρίσκουμε πλήρη συμφωνία*» ἢ τοῦ Werner Heisenberg: «*Μολονότι εἶμαι τώρα πεπεισμένος ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια εἶναι ἀκλόνητη στὸ πεδίο της, δὲν τὰ κατάφερα ποτὲ μου νὰ ἀπορρίψω τὸ περιεχόμενο τῆς θρησκευτικῆς σκέψης σὰν διῆθεν μέρος μιᾶς ξεπερασμένης φάσης στὴ συνείδηση τῆς ἀνθρωπότητας, ἓνα μέρος ποὺ θὰ πρέπει νὰ τὸ ἐγκαταλείψουμε ἀπὸ ἐδῶ κι ἐμπρός*». Αὐτὲς ὅμως εἶναι θέσεις ἄλλης ἐποχῆς καὶ ἀπόψεως ἄλλης λογικῆς. Καὶ κάπως τὶς ἀντιπαρερχόμεθα.

¹⁷ ἐκδ. Παπαζήση, 2009.

¹⁸ Ἡ ἀθεΐα ἐνὸς ἐπιστήμονα δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξη ἐπιστημονικῆς ἀπόρριψης τῆς πίστεως. Συχνὰ μεγάλοι ἐπιστήμονες (Einstein, Stephen Hawking) ἐμφανίζονται μὲ μεταβαλλόμενες ἢ καὶ ἀντιφατικὲς μεταξὺ τους ἐπὶ τοῦ θέματος ἀπόψεις (βλ. ἐφημ. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ 5.10.2012).

σης συγκεκριμένων επιστημονικών έγκεφάλων. Αύτα από τον μεγαλύτερο επιστήμονα, με εξαιρετικής ακριβείας επιστημονικό λόγο, μέσα από μία περιπέτεια άδυσώπητου προσωπικού προβληματισμού. Ένα μοναδικό βιβλίο πορείας προς την πίστη από τον καλύτερο εκπρόσωπο της γενετικής, το οποίο όμως παραμένει άγνωστο και συναντά δυσκολίες στην κυκλοφορία του! Τοῦτο διότι, ἐνῶ ἡ Γενετική ἐπιστρατεύεται γιὰ νὰ καταδείξει τὴν ἐπιστημονικὴ ἀπόρριψη τοῦ Θεοῦ, ὁ κορυφαῖος γενετιστὴς ὁμολογεῖ τὴ συνάντησή μαζί Του!

Ἡ τραγικὴ διαπίστωση εἶναι ὅτι τὸν Θεὸ δὲν Τὸν θέλει ἡ ἐποχὴ μας. Ἐπὶ μένει ὅτι δὲν ὑπάρχει. Αὐτὸ ποὺ παραμένει εἶναι τὸ φαινόμενο καὶ ἡ κουλτούρα τῆς θρησκείας. Οἱ θρησκεῖες ὅμως εἶναι προϊόντα κάποιας ἄλλης ἐποχῆς ποὺ ἐμεῖς κληρονομήσαμε καὶ τώρα, ἐνῶ δὲν τίς ἔχουμε ἀνάγκη, δὲν μπορούμε νὰ ἀπαλλαγούμε. Δὲν μᾶς χρειάζεται ἓνας θεὸς γιὰ νὰ ἐξηγήσουμε τὸν κόσμον ἢ νὰ κάνουμε δύσκολα πράγματα. Πλέον τὰ ἐξηγοῦμε ὅλα μὲ τὴν ἐπιστῆμη μας καὶ κάνουμε ὅ,τι θέλουμε μὲ τὴν τεχνολογία μόνοι μας.

Αὐτοὶ ποὺ τὴν χρειάζονται εἶναι ὅλο καὶ λιγότεροι, ὅλο καὶ πιὸ ἄρρωστοι. Ὅσοι ταλαιπωροῦνται μὲ τὸ ἄγνωστο ποὺ ὅμως ὅλο καὶ περιορίζεται, ἢ μὲ τὸ συναίσθημα ποὺ ὅμως καὶ αὐτὸ ὅλο καὶ ἐκλογικεύεται καὶ ἰσοπεδώνεται. Τελικὰ τὸν Θεὸ οὔτε τὸν βλέπουμε οὔτε τὸν χρειαζόμαστε οὔτε καὶ τὸν θέλουμε. Δὲν εἶναι κάποιος, ἀλλὰ εἶναι κάτι ποὺ μὲ κάθε τρόπο πρέπει νὰ ἀποβληθεῖ ἀπὸ τὴ ζωὴ μας!

Αὐτὰ προσπαθοῦν νὰ μᾶς κάνουν νὰ πιστεύσουμε. Ἡ Βαβελικὴ ἀντίληψη ἀναβιώνει στὸν 21^ο αἰῶνα ὅσο ποτὲ ξανά, μάλιστα συνδυασμένη πάλι μὲ σοδομικὰ φαινόμενα! Τελικά, ἡ ἐποχὴ μας, ἀγνοῶντας τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀλήθειας, μᾶς σκλαβώνει στὴ φυλακὴ τῆς πραγματικότητας.

(γ) Οἱ περὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀντιλήψεις

Ὑπὸ τὴν ἐπήρεια ὅλου αὐτοῦ τοῦ πλαισίου σκέψης δημιουργεῖται καὶ ἡ ἀντίληψη περὶ Ἐκκλησίας στὶς μέρες καὶ στὸν τόπο μας. Ἡ Ἐκκλησία κηρύσσει τὴν πίστη στὸν Θεὸ καὶ τὴν ζωὴ κατὰ τὸ ἱερὸ Εὐαγγέλιο, ὁμιλεῖ γιὰ Τριαδικὴ Θεότητα, γιὰ ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, γιὰ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, γιὰ ἐν Χριστῷ ζωὴ κλπ. Αὐτὰ ὅλα ὑπερβαίνουν τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον, κυρίως τὸν νέον. Οὔτε τὰ γνωρίζει, οὔτε τὰ κατανοεῖ, οὔτε τὰ θέλει. Θεωρεῖ τὴν Ἐκκλησίαν ὡς μία θρησκευτικὴ ἔκφραση ἐναντίον τῆς ὁποίας ἔχει ἤδη προῖδεασθεῖ ἀπὸ τοὺς πανίσχυρους μηχανισμοὺς τῆς σύγχρονης κοινωνίας.

Ἡ Ἐκκλησία γιὰ τὸν μέσο σύγχρονο ἄνθρωπο καὶ εἰδικότερα τὸν σύγχρονο νέο Ἕλληνα, εἶναι κάτι ποῦ ἔχει χαρακτηριστικὰ ἀταίριαστα μὲ τὸ σήμερα. Ἄς δοῦμε τὸ περίγραμμα τῆς νέας εἰκόνας ποῦ τείνει νὰ ἐπικρατήσῃ.

(1) Εἶναι ἓνα κοινωνικο-ψυχολογικὸ κατασκευάσμα γεμᾶτο δογματικὲς διακηρύξεις, τύπους καὶ συμβολισμούς, ἀπίστευτες καὶ ὑπερβολικὲς ἀφηγήσεις ποῦ δὲν ἔχουν καμμία σχέση με τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς καὶ στὴν καλύτερη περίπτωση παρουσιάζουν τὴν πιθανότητα ὡς ὑποβάλλουσα ἀλήθεια γιὰ νὰ πείσει, νὰ δημιουργήσῃ ὁπαδοὺς ἢ νὰ κρατήσῃ τὸν ἱστορικὸ ρόλο ὑπάρξεώς της. Δὲν ἔχει καμμία σχέση με τὴν πρόοδο καὶ τὴν ἀνάπτυξη. Εἶναι ὅ,τι συντηρητικότερο ὑπάρχει στὶς μέρες μας. Εἶναι ὅπιο ποῦ ναρκώνει.

(2) Ἐκφράζει μιὰν ἄλλην ἐποχὴ. Δημιούργησε καὶ διαμόρφωσε κάποιον πολιτισμὸ ποῦ ταίριαζε σὲ ἄλλους ἀνθρώπους μὲ ἄλλες εἰκόνες γιὰ τὴ ζωὴ. Ἀκόμη καὶ τὸ ὠραῖο τὸ ἐννοεῖ μὲ ὄρους παρωχημένους. Οἱ πλούσιοι συμβολισμοὶ της, οἱ πανηγύρεις καὶ οἱ ἐορτασμοὶ της, ἡ μουσικὴ καὶ ἡ αἰσθητικὴ της δὲν ἔχουν σχέση με τὸ σήμερα. Ἐπιπλέον, οἱ ἀφηγήσεις της, οἱ ἱστορικὲς βάσεις τῶν ἐορτῶν της, ἡ ἐκ Παρθένου γέννηση, ἡ Μεταμόρφωση, ἡ Ἀνάσταση, ἡ Πεντηκοστή, τὰ θαύματα ὅπως ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν ἄρτων, ἀπευθύνονται σὲ ἐποχὲς ποῦ ἀρέσκονταν σὲ ὑπερβολικὲς μυθοπλασίες καὶ δὲν ἔχουν σχέση με τὴ δική μας ποῦ ἀξιώνει ἀποδείξεις, λιτότητα ἐκφράσεων καὶ σαφήνεια.

(3) Ταυτίσθηκε μὲ τὸ κοσμικὸ σύστημα καὶ τὸ ἐκμεταλλεύθηκε γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ δύναμη, ἐπιρροή, πλοῦτο. Καὶ σήμερα ποῦ αὐτὸ ἀπομυθοποιεῖται καταρρέει μαζί του. Αὐτὸ τὸ σύστημα τῆς ἔδωσε τὴν περιουσία της καὶ τὸν ρόλο της, γι' αὐτὸ καὶ σήμερα ὀφείλει νὰ τὰ ἐπιστρέψῃ ὅλα καὶ ἀμέσως νὰ καταργηθεῖ. Κατέχει ἀμύθητη περιουσία τὴν ὁποία ἀρνεῖται μὲ ποικίλα ἐπιχειρήματα καὶ ἀναληθεῖς δικαιολογίες νὰ ἀποδώσῃ στὸν λαό, ὁ ὁποῖος καὶ ἀνάγκη τὴν ἔχει καὶ τοῦ ἀνήκει.

(4) Ὁ λόγος της δὲν ἔχει σχέση με τὴ ζωὴ της, οὔτε τὸ κήρυγμα μὲ τίς πράξεις καὶ τὰ ἔργα τῶν ὁπαδῶν της. Ἡ διάλεκτός της εἶναι πομπώδης, μὴ κατανοητὴ, μιλάει γιὰ ἔννοιες πολὺ ἀφηρημένες, ὑψηλὲς καὶ ἀμφίβολες μὲ τέτοια βεβαιότητα ποῦ ὄχι μόνον δὲν πείθει, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐπιβεβαιώνονται στὴν καθημερινότητα τῆς ζωῆς καλλιεργεῖ τὸ ψέμα καὶ τὴν ὑποκρισία. Οἱ ἅγιοί της ἔζησαν καὶ τὰ θαύματα συνέβησαν σὲ ἄλλες ἐποχὲς, ἐνῶ οἱ σημερινοὶ ἅγιοι εἶναι δῆθεν κρυμμένοι καὶ τὰ θαύματα εἴτε εἶναι φτιαχτὰ εἴτε δὲν μποροῦμε ἐμεῖς νὰ τὰ δοῦμε. Γι' αὐτὸ καὶ τελικὰ δὲν τὰ πιστεύουμε.

(5) Τὸ κήρυγμα καὶ οἱ ἐπαγγελίες της προσφέρουν κάτι ποῦ τὸ ὀνομάζει ἡ ἴδια μὲν ἀλήθεια, ἀλλὰ ἀλήθεια δὲν ὑπάρχει, δὲν ἀποδεικνύεται, δὲν μᾶς ἐνδια-

φέρει, δὲν σχετίζεται μὲ τὴν πραγματικότητα, δὲν ἐπηρεάζει τὴν καθημερινότητα καὶ δὲν τὴν διορθώνει. Γι' αὐτὸ οὔτε μᾶς ἀρέσει οὔτε μᾶς ἀπασχολεῖ. Οὔτε ποὺ τὴν ἔχουμε ἀνάγκη.

(6) Ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ ἐστία συμβιβασμοῦ, ἀσυνέπειας, ὑποκρισίας, ὑπερβολικῆς χλιδῆς, συμφερόντων τῶν ὀλίγων εἰς βάρος τῶν πολλῶν, ἀκόμη δὲ καὶ ἠθικῆς διαφθορᾶς καὶ διαπλοκῆς, χῶρο σκανδάλων. Ὅχι ἀπλὰ δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἢ δὲν τὴν καταλαβαίνουμε, ἀλλὰ θέλουμε νὰ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ αὐτήν. Φταίει πολὺ γιὰ τὰ ἐπικρατοῦντα κοινωνικὰ δεινὰ. Δὲν εἶναι μόνον ὅπιο ποὺ ναρκώνει τὴ σκέψη, ἀλλὰ εἶναι καὶ δηλητήριο ποὺ ἀρρωσταίνει τὶς κοινωνίες.

(7) Παρὰ ταῦτα χρειάζεται σὲ κάποιους ποὺ διαθέτουν περιδεεῖς συνειδήσεις ἢ δὲν μποροῦν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ φόβους καὶ ἀνασφάλειες ἢ ποὺ συντηροῦνται μὲ ἰδέες καὶ φαντασιώσεις. Χρειάζεται ἐνδεχομένως καὶ ὡς πολιτικὸς ἀντίλογος σὲ ἄλλες θρησκείες ἢ ὡς συντηρητὴς ἐνὸς ἱστοικοῦ παρελθόντος. Χρειάζεται ἐπίσης καὶ γιὰ τὸν μηχανισμό της, ὁ ὁποῖος σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ διδασκαλία της περὶ ἐθελοντισμοῦ καὶ προσφορᾶς καὶ τὶς οἰκονομικὲς δυνατότητές της, θὰ μπορούσε νὰ βοηθήσει τοὺς ἀναξιοπαθοῦντες τῶν κοινωνιῶν μας. Τὴν κατανοοῦμε καὶ τὴν ἀνεχόμαστε μόνο γιὰ τὸν κοινωνικὸ της ρόλο. Ἐκεῖ ἐξαντλεῖται ἡ ἀποστολή της.

(δ) Οἱ περὶ τῆς ἠθικῆς ἀντίληψεις - Ἀλλοίωση ἠθικοῦ κριτηρίου

Τέλος, ἡ ἔννοια τῆς ἠθικῆς ἔχει ἐντελῶς ἀλλοιωθεῖ. Οἱ λεγόμενες παγκόσμιες ἀξίες, ὅπως ἡ ἀλληλεγγύη, ὁ ἀλληλοσεβασμός, ἡ ἀξιοπρέπεια, ἡ δικαιοσύνη, ἡ δημοκρατία ἀντικατέστησαν τὶς ἀρετές. Τὸ νὰ κρατήσεις ἓνα ἔμβρυο ποὺ ἐλεγχόμενο προγεννητικὰ παρουσιάζει κάποια πάθηση «ἐλέγχεται ἠθικά» κατὰ τὴν Ἐθνικὴ Ἐπιτροπὴ Βιοηθικῆς¹⁹. Ὁ εὐγονισμὸς καὶ ἡ εὐθανασιακὴ ἀντίληψη παρουσιάζονται μὲ ἠθικὲς βάσεις καὶ σταδιακὰ νομιμοποιοῦνται. Ἀντίθετα ὁ σεβασμὸς τῆς ζωῆς καὶ ἡ συστολή μας ἀπέναντι στὸν ἀπόλυτο ἐλεγχὸ της ἀπορρίπτεται ἀπὸ τὴν νέα ἠθικὴ ἀντίληψη.

Αὐτὸ ποὺ ἐπικρατεῖ εἶναι ὁ ὑπερβολικὸς τονισμὸς τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων. Ἐλευθερία εἶναι νὰ κάνεις ὅ,τι θέλεις. Ὁ λαὸς ἔχει καὶ δίκιο καὶ δύναμη. Ἡ σχέση του μὲ τὴν ἐξουσία δὲν ἔχει ἰδεολογικὴ βάση. Δὲν ἐκλέγουμε τοὺς καλύτερους γιὰ νὰ μᾶς διοικήσουν ἢ γιὰ νὰ μᾶς διορθώσουν, ἀλλὰ αὐτοὺς ποὺ ὑπηρετοῦν τὰ μικροσυμφέροντά μας. Αὐτὸ γεννᾷ τὴν ἠθικὴ τῆς διαμαρτυρίας, τῆς ἀγανάκτησης, τῶν συνεχῶν διεκδικήσεων. Ἐπίσης, τὰ λεγόμενα ἀτομικὰ δικαιώματα ἔφεραν τὴν «σεξουαλικὴ ἀπελευθέρωση» τῆς γυναίκας, τὴν ἀντικα-

¹⁹ Εἰσήγηση-Γνώμη γιὰ τὴν Προγεννητικὴ καὶ Προεμφυτευτικὴ διάγνωση, www.bioethics.gr

τάσταση τοῦ γάμου ἀπὸ τὰ σύμφωνα συμβίωσης, τὶς παρελάσεις καὶ τοὺς γάμους τῶν ὁμοφυλοφίλων. Σὰν νὰ ἔπρσαν οἱ τελευταῖοι ὅτι τὸ πάθος τους ὀφείλεται σὲ γονίδιο καὶ τὸ ὀνόμασαν *ἰδιαιτερότητα*, τὴν ὁποία καὶ πρέπει νὰ διεκδικήσουν καὶ προκλητικὰ νὰ ἐπιδείξουν. Κανένας ὅμως δὲν σκέπτεται μήπως καὶ ἡ παιδοφιλία ἔχει γονιδιακὸ ὑπόβαθρο, ὁπότε θὰ ἔπρεπε νὰ εἴμαστε πιὸ ἀνεκτικοὶ ἀπέναντί στοὺς παιδεραστές. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ ἐγκληματικότητα. Ἀνοχή στοὺς λαθρομετανάστες, ἐλεύθερες συμβιώσεις, σεβασμὸς στὸν σεξουαλικὸ προσανατολισμὸ, νομιμοποίηση τοῦ εὐγονισμοῦ καὶ τῆς εὐθανασίας καὶ ἄλλα συναφῆ ποὺ ἔπονται ἀποτελοῦν ἐκφράσεις τῆς νέας ἠθικῆς.

Τὸ φρόνημα τῆς Ὁρθόδοξης μαρτυρίας

Μέσα λοιπὸν σὲ αὐτὴν τὴν ἀτμόσφαιρα ἀντιλήψεων τὸ ἐρώτημα εἶναι πῶς πρέπει νὰ κινηθοῦμε ὡς Ἐκκλησία. Πῶς θὰ καταθέσουμε τὴ μαρτυρία μας σὲ ἀνθρώπους ποὺ εἶναι ἐντελῶς ἀδιάφοροι, προκατειλημμένοι ἢ καὶ ἀρνητικοὶ ἀπέναντι καὶ μόνο στὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ; Πῶς θὰ μιλήσουμε γιὰ τὸν Θεὸ σὲ κάποιον ποὺ δὲν Τὸν θέλει, αἰσθάνεται πῶς δὲν Τὸν χρειάζεται, δὲν τὸν ἀπασχολεῖ, δὲν Τὸν ὑποψιάζεται; Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος βρῆκε στὴν Ἀθήνα βωμὸ ἀφιερωμένο στὸν ἄγνωστο Θεό. Βρῆκε σπόρο πίστεως καὶ ἀναζήτησης. Οἱ τότε Ἀθηναῖοι ἔφαχναν τὸν Θεό. Οἱ σημερινοὶ ἀρνοῦνται καὶ τοὺς βωμούς. Οἱ ἀντιδράσεις γιὰ νὰ κτισθεῖ σήμερα ἓνας ναὸς εἶναι γνωστὲς σὲ ὅλους μας. Γιὰ τὴν ἐποχὴ μας μᾶλλον ἰσχύει τὸ «*πλὴν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν ἄρα εὕρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς*»²⁰

Ὀφείλουμε ἐπίσης νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι τὸ δηλητήριο αὐτῶν τῶν νέων ἀντιλήψεων ἔχει διεισδύσει καὶ μέσα στὸν ἐκκλησιαστικὸ ὀργανισμὸ καὶ ἐκδελώνεται ὡς ἐκκοσμίκευση, ὡς κόπωση καὶ ἐφησυχασμός, ὡς γενικευμένη ἀπροθυμία, ὡς δειλία, ὡς συμβιβασμὸς καὶ συσχηματισμός, ὡς τήρηση τύπων καὶ ὄχι βίωση μυστηρίου, ὡς ὀρθολογισμός, ποὺ κατὰ παράξενο τρόπο συνυπάρχει μὲ ἓνα φρόνημα ἀφελοῦς ἐπαρχιωτισμοῦ ἢ καὶ νοσηροῦ συντηρητισμοῦ.

Αὐτὸ ὅμως ποὺ μέσα στὴν ἱστορία βλέπουμε νὰ λειτουργεῖ ὡς μάχαιρα μαρτυρίας εἶναι ἡ **προφητικότητα τοῦ λόγου**, ἡ βεβαίωση τοῦ κηρύγματος ἀπὸ σημεῖα²¹, τὸ πνεῦμα τῆς αὐτοθυσίας καὶ τοῦ μαρτυρίου, ὁ ἥρωισμός τοῦ ἀπολύτου τῆς ἀσκητικῆς ἐπιλογῆς, ἡ διάκριση τοῦ μέτρου τῆς ποιμαντικῆς, ἡ ἀπόδειξη τῆς ἀγιότητος μέσα ἀπὸ ἔργα. Ἐκκλησία χωρὶς ἐμφανῆ στοιχεῖα μετάνοιας, χωρὶς σύγχρονα σημεῖα, χωρὶς μαρτυρικὸ φρόνημα, χωρὶς ἀσκητικὴ ζωή,

²⁰ Λουκ. ιη' 8.

²¹ «σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύουσαι ταῦτα παρακολουθήσει» (Μάρκ. ιστ' 17).

χωρίς άνιδιοτελή ποιμαντική μέριμνα, χωρίς καρπούς άρετής και αγιότητος άποτελεί λόγον εύσεβείας με ταυτόχρονη άρνηση τής δυνάμεώς της²². Ο λόγος της πρέπει να είναι προφητικός, λόγος πίστεως στον Χριστό και όχι άπλή διδασκαλία ήθικής ή προτροπή έργων κοινωνικής αγάπης. Κορμός τής έκκλησιαστικής μαρτυρίας δέν είναι τά έργα τής αγάπης, ούτε βέβαια ό θεολογικός στοχασμός, αλλά ή βιωμένη προφητική θεολογία και αλήθεια, ή ζωή και όμολογία τής πίστεως.

Δίπλα σε αυτά, δέν μπορεί ή αλήθεια να μñν εκφράζεται με είλικρίνεια. Ο λόγος τής Έκκλησίας πρέπει να διακρίνεται για τήν **αύθεντικότητα τής μαρτυρίας**, τήν εύθύτητά του, όπως και για τήν άπόλυτη συμβατότητα με τή ζωή και τά έργα μας. Δέν μπορεί όταν ή ζωή μας πάσχει ό λόγος μας να είναι δυσανάλογα πληθωρικός. Η αλήθεια είναι ύπερβατική, μπορεί να μñν κατανοείται. Η ζωή όμως είναι τó óρατό και ψηλαφητό μέρος τής αλήθειας, ή σάρκα της. Σωτηριώδες μήνυμα χωρίς παρουσία αισθητών και μυστικών άρετών, δίχως τó άρωμα τής κατá χάριν ζωής και τής αγιότητος δέν πρόκειται κανείς να τó προσέξει. Και αυτό δέν είναι ύπόθεση τών κοινωνιών· είναι προϋπόθεση τής έκκλησιαστικής κοινότητος. Η κατηγορία που μάς προσάπτουν για ξύλινο, τυποποιημένο και συνάμα πομπώδη λόγο έχει άσφαλώς τή βάση της. Σε μία έποχή και κοινωνία που ένα ζείς και δέκα δείχνεις, καλύτερα δέκα να ζοϋμε και ένα να όμολογοϋμε.

Κάποιοι ύποστηρίζουν ότi μάς χρειάζεται έκσυγχρονισμός και προσαρμογή στα σημερινά δεδομένα και άλλοι έπιμένουν ότi ό έκκλησιαστικός λόγος πρέπει να διατηρήσει τή διαχρονικότητα και τήν **έτερότητα τοϋ μηνύματος** που κομίζει, όπως αυτό συνέβη στην παράδοσή μας. Άς μοϋ έπιτραπεί να τοποθετηθώ προσωπικά: Ο λόγος τοϋ Θεοϋ δέν είναι έκ τοϋ κόσμου τούτου· είναι μυστήριο, άποκάλυψη τοϋ άπροσίτου και τοϋ άκατανοήτου, τó όποιο όμως είναι μεθεκτό από τόν άνθρωπο. Ο Κύριος όταν μίλησε για τó σώμα και τó αίμα Του στους έβραίους δέν στρογγύλεψε τόν λόγο Του, με άποτέλεσμα να Τόν έγκαταλείψουν κάποιοι άπαντώντας ότi «*σκληρός ό λόγος οϋτός*»²³. Άλλα και στο κήρυγμα τής Πεντηκοστής, όπου τó άκουσμα ήταν «ξένον» και τó θέαμα «έτερον», κάποιοι θεώρησαν ότi οι άπόστολοι «*ήσαν γλεύκους μεμεστωμένοι*»²⁴. Τó ίδιο συμβαίνει και με τόν Παϋλο στην Άθήνα· μίλησε σαφώς για άναστάντα Χριστό και οι όρθολογίζόμενοι φιλοσοφοϋντες τοϋ άπήντησαν είρωνικά «*άκουσό-μεθά σου και πάλιν*»²⁵. Τά τρία αυτά δημόσια κηρύγματα παρουσίασαν τήν αλή-

²² «*έχοντες μόρφωσιν εύσεβείας τήν δέ δύναμιν αύτής ήρνημένοι*» (Β' Τιμ. γ' 5).

²³ «*Σκληρός έστιν ό λόγος οϋτός τίς δύναται αύτοϋ άκούειν... έκ τούτου πολλοί έκ τών μαθητών αύτοϋ άπήλθον εις τά όπίσω και ούκέτι μετ' αύτοϋ περιεπάτουν*» (Ιω. στ' 60,66).

²⁴ Πράξ. β' 13.

²⁵ Πράξ. ιζ' 32.

θεια τῆς πίστεως ὡς μυστήριον, αὐτὴ ἀρχικῶς ἀπερρίφθη, ἡ κατάθεσὶς τῆς ὅμως ὡς σπόρου σπὴν γῆ τῶν τότε κοινωνιῶν βλάστησε καὶ μάλιστα θαυμαστῶς. Αὐτὸ ποὺ τελικὰ χρειάζονται τὰ σύγχρονα «ἔθνη» δὲν εἶναι τόσο ἡ κατανόηση τοῦ μηνύματος, ὅσο ἡ ἐκπληξη τοῦ μυστηρίου καὶ ἡ μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ συστολῆς κατάθεση τῆς μαρτυρίας του διὰ τοῦ στόματος καὶ τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι *καθολικὴ καὶ ἀποστολική*. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ὅλη τῆς παρουσία δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει καμμία σχέση μὲ τὸν ἐπαρχιωτισμὸ, τὸν ρατσισμὸ, τὸν φόβον τῶν ἀνθρώπων. Σὲ μιὰ ἐποχὴ καὶ ἕναν κόσμον ξεγελασμένον ἀπὸ κηρύγματα ἐνότητος, ὕμνους δημοκρατίας καὶ ἐπαγγελίες ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ὅπου ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας ἔχει χαθεῖ, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ὅλο καὶ περισσότερον περιχαρὰ κώνονται πίσω ἀπὸ τὰ τεῖχη τοῦ ἀσφυκτικοῦ ἀτομισμού καὶ οἱ κοινωνίες συνωστίζονται μέσα στοὺς θαλάμους μιᾶς παγκόσμιας ἠλεκτρονικῆς φυλακῆς, βασικὸ στοιχεῖο τῆς μαρτυρίας τῆς Ἐκκλησίας εἶναι **ἡ οἰκουμενικότητα τοῦ κηρύγματος**, τὸ ἄνοιγμα εἰς «πάντα τὰ ἔθνη», ἡ ἀπέραντη χωρητικότητά της, ἡ εὐρύτητα, τὸ ἔλεος, ἡ ἐλευθερία της, ὅλα αὐτὰ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ σαφήνεια καὶ τὴν τόλμη τῆς ὁμολογίας της.

Πρακτικὲς προτάσεις

Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ κλείσω τὴν συνοπτικὴ αὐτὴ παρέμβασή μου μὲ μερικὲς πρακτικὲς προτάσεις, οἱ ὁποῖες κάτω ἀπὸ ὅρους θὰ μπορούσαν νὰ υλοποιηθοῦν τὶς παραπάνω θέσεις.

(1) Τὸ πρῶτον πράγμα εἶναι ἡ ζωὴ μας ὡς Ἐκκλησιῶν. Ὅταν ἡ εἰκόνα μας, ἀντανάκλαση μᾶλλον τοῦ φρονήματός μας, ταυτίζεται μὲ ἐπίδειξη κοσμικῆς δυνάμεως, μὲ ἔριδες καὶ διαμάχες γιὰ ἀνούσια πράγματα, μὲ διεκδικήσεις δικαιωμάτων, μὲ ἐγωιστικὲς ἀντιπαραθέσεις καὶ συνεχεῖς ἀνταγωνισμούς, μὲ πρωτοκαθεδρίες, μὲ ὑπερθετικούς τίτλους ποὺ οὔτε ἀξία ἔχουν οὔτε κανεῖς τοὺς πιστεύει, τότε τὸ μήνυμά μας δὲν ἔχει τὴν ἐτερότητα τῆς θεϊκῆς μαρτυρίας ποὺ ἐπαγγέλλεται τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ τὸ ἴδιον ἐκφράζει μιὰ ἀποκρουστικὴ καὶ προκλητικὴ διάψευση τῶν ἐπαγγελλομένων. Καيرὸς οἱ δομὲς τῆς συνοδικῆς καὶ συλλογικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἔκφρασης (π.χ. ἡ ἐκλογή τῶν ἐπισκόπων) νὰ ἀποκτήσουν **συμβατότητα μὲ τὸν εὐαγγελικὸν λόγον**.

(2) Τὸ **ζωντάνεμα** τῆς δικῆς μας ζωῆς. Θὰ πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι ἡ μαρτυρία δὲν δίνεται ὡς ὀφειλὴ στὸν κόσμον, ἀλλὰ ἀναδύεται φυσικὰ καὶ αὐθόρμητα. Θὰ μπορούσε νὰ τρῶμε νηστίσιμα φαγητὰ ἀλλὰ νὰ μὴν ξέρουμε νὰ νηστεύουμε, νὰ λέμε προσευχὰς ἀλλὰ νὰ μὴν γνωρίζουμε νὰ προσευχόμεσθε, νὰ πηγαίνουμε στὴν ἐκκλησίαν ἀλλὰ νὰ μὴν λατρεύουμε, νὰ διαβάζουμε βιβλία

ἀλλὰ νὰ μὴν καλλιεργούμεθα, νὰ ἐξομολογούμεστε τὶς ἁμαρτίες μας ἀλλὰ νὰ μὴν μετανοοῦμε, νὰ κοινωνοῦμε ἴσως καὶ συχνὰ ἀλλὰ νὰ μὴν μυσταγωγούμεθα, νὰ τηροῦμε τοὺς ἐκκλησιαστικούς νόμους καὶ τὶς εὐαγγελικὲς ἐντολὲς ἀλλὰ νὰ μὴν ἔχουμε τὴν χάρι. Οἱ ἱερεῖς μας ἀπὸ τελετουργοὶ πρέπει νὰ γίνουν μυσταγωγοί, ὁ λαὸς μας ἀπὸ ἐκκλησιαστικοὶ ὁπαδοὶ πρέπει νὰ γίνουν πιστοί, τὰ δόγματά μας πρέπει νὰ γίνουν ζωὴ, ἡ Σύνοδός μας ἀπὸ διοικητικὸ σῶμα πρέπει νὰ λειτουργεῖ ὡς πνευματικὸς ἐκφραστής τῆς θείας βούλησης στὴ ζωὴ μας. Τότε ἡ ὁποία μαρτυρία, ἀκόμη καὶ αὐτὴ τῆς σιωπῆς, ἀκόμη καὶ ἂν παρουσιάζει ἀτέλειες, εἶναι ἀληθὴς καὶ λειτουργεῖ ὡς μάχαιρα τοῦ Πνεύματος.

(3) Θὰ πρέπει ἡ παιδεία τῆς πίστεως καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ καλλιέργεια νὰ ἔχουν στοιχεῖα ζωντανῆς **κατήχησης** καὶ ὄχι σχολικοῦ μαθήματος. Ἡ εὐθύνη τοῦ καταρτισμοῦ τῶν πιστῶν βαρύνει ἀποκλειστικὰ τὴν ἴδια τὴν Ἐκκλησία. Εἶναι μέρος τῆς ζωῆς της. Ὀφείλουμε ἰδιαίτερα νὰ ἐπιμεληθοῦμε τὴν κατήχηση σὲ καθημερινὴ βάση καὶ νὰ συνδυασθεῖ ἡ διδασκαλία μὲ τὴ λατρεία καὶ τὴ συμμετοχὴ στὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ. Αὐτὸ πρέπει νὰ ἀρχίσει ὄχι μὲ ἀπόφαση τῆς Συνόδου ἀλλὰ μὲ ἄμεση ἐνεργοποίηση τῶν ἐπισκόπων.

(4) Μεγάλη παρακαταθήκη τῆς Ἐκκλησίας μας ἀποτελεῖ ἡ **Λειτουργικὴ ζωὴ**. Τὴν ἀνάγκη της ἀλλὰ καὶ τὰ ἀποτελέσματά της τὰ ζοῦμε σὲ κάποιο βαθμὸ ὅλοι μας. Μέσα ἀπὸ αὐτὴν τὸ Ἅγιον Ὅρος μαγεύει καὶ τοὺς πλέον ἄσχετους μὲ τὴν πίστη ἐπισκέπτες του. Ἡ λειτουργικὴ ἀναγέννηση γιὰ τὴν ὁποία τόσος λόγος γίνεται στὶς μέρες μας εἶναι περισσότερο ἀναγκαῖα παρὰ ποτέ. Ὅχι ὅμως μὲ ὅρους ἐκσυγχρονισμοῦ καὶ ἐκκοσμίκευσης ποὺ μπορεῖ νὰ τὴν μεταβάλλουν ἀπὸ μυσταγωγία σὲ τέχνη ἢ ἀπὸ μυστήριον καὶ λατρεία σὲ δρώμενον καὶ ἀναπαράσταση. Λατρεία δὲν σημαίνει τάξη, σωστὸ τυπικὸ καὶ κατανόηση. Σημαίνει μέθεξι καὶ μυσταγωγία. Ἄν τὴν ἐκκοσμικεύσουμε θὰ τὴν καταστρέψουμε. Ἐπίσης, πρέπει ἡ λατρεία μας νὰ γίνῃ κατὰ τὸ δυνατόν συμμετοχικὴ (π.χ. κοινὴ ἀπαγγελία Συμβόλου Πίστεως, Κυριακῆς προσευχῆς, ψαλμωδία κ.λπ.)

(5) Πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ δημιουργήσουμε ἄλλη σχέση μὲ τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ καὶ γενικότερα μὲ τὴν κοινωνία. **Νὰ πλησιάσουμε τὸν λαὸ !!!**. Ὅχι μόνο νὰ φροντίσουμε, ἀλλὰ κυρίως νὰ ἐμπνεύσουμε. Δὲν μπορούμε πλέον νὰ πείσουμε μὲ δελτία τύπου καὶ ἀνακοινώσεις ἢ μὲ προβολὴ τοῦ ἔργου μας μέσα ἀπὸ τὰ ΜΜΕ. Ἡ εἰς βάρος τῆς Ἐκκλησίας μας προκατάληψη ἔχει πλέον ἀποκτήσει ρίζες βαθιὲς στὴν καρδιὰ τοῦ λαοῦ καὶ τὸ γενικότερο κλίμα εἶναι ἐξαιρετικὰ δυσμενές. Ἡ συμπόρευσὴ μας μὲ τὸ κοσμικὸ σύστημα ἐξουσίας πρέπει ριζικὰ νὰ ἀναθεωρηθεῖ. Τίποτα δὲν εἶναι πλέον δεδομένο. Ἡ δυतिकότροπη σχέση Ἐκκλησίας καὶ Κράτους ποὺ μᾶς ἐπιβλήθηκε κι ἐμεῖς ἀποδεχθήκαμε καίρια ἐπληξε τὴν παραδοσιακὴν σχέση Ἐκκλησίας καὶ λαοῦ. Ἦρθε ἡ ὥρα ποὺ ὡς Ἐκκλησία

πρέπει ἐν τοῖς πράγμασι νὰ τὴν καταγγείλουμε ὡς ἔκτρωμα. Αὐτὸ δὲν εἶναι πολὺ δύσκολο, δεδομένης τῆς ἱστορικῆς σχέσης Ἐκκλησίας καὶ λαοῦ στὸν τόπο μας.

(6) Ἐπίσης, ὑπάρχουν καὶ ἀνάγκες ἔξω ἀπὸ τὸ ἄμεσο πεδίο εὐθύνης καὶ ἀρμοδιότητος τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι, στὸν τόπο μας ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ πρωτοστατήσει στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν **διαφύλαξη τῆς ἱστορίας**, γιὰ τὴ διατήρηση τῆς ἐθνικῆς ἰδιοπροσωπείας καὶ τῆς γλώσσας, γιὰ τὴν ἐπιβίωση τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ δικαίου. Κάποιος πρέπει νὰ πεῖ τὰ πράγματα μὲ τὸ ὄνομά τους. Αὐτὰ ὅλα χωρὶς κοσμικὸ φανατισμὸ καὶ ἐμπάθεια, ἀλλὰ ὡς ἔκφραση ὁμολογίας τῆς ἀλήθειας ποὺ ποικιλότροπα πολεμεῖται, ὅχι ἐκμεταλλευόμενη τὴν κοσμικὴ τῆς δύναμη ἀλλὰ ἀξιοποιῶντας τὴν πνευματικὴ τῆς παρακαταθήκη. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ ἡ ὅλη προσπάθεια ἀνάδειξης τοῦ λεγομένου «Τάματος τοῦ Ἑθνους» σὲ νέο ὄραμα, μὲ σύνθημα «ἀπὸ τὸν εὐσεβῆ λαὸ γιὰ τὸν λαό», θὰ μπορούσε ὑπὸ συγκεκριμένους ὅρους νὰ ἔχει μοναδικὰ στοιχεῖα ἐθνικῆς συσπείρωσης, ἐπιστροφῆς στὴν ἱστορία, σύγχρονης δημιουργίας, ἀνάδειξης τῆς δυνάμεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ φυσικὰ ἀνανέωσης τῆς σχέσης τῆς μὲ τὸν λαό.

(7) Ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀναπόσπαστα συνδεδεμένη μὲ τὸν **πολιτισμὸ**. Ἐκκλησία ποὺ δὲν παράγει πολιτισμὸ εἶναι ὀργανισμὸς χωρὶς ζωή. Ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ὁμορφιὰ συμβαδίζουν. Ἡ ἐποχὴ μας δὲν ἔχει πλέον εὐγένεια καὶ αἰσθητικὴ. Δὲν παράγει πολιτισμὸ. Καιρὸς ἐμεῖς νὰ καλύψουμε τὸ ὑφιστάμενο κενό. Νὰ δώσουμε πολιτισμὸ. Περιορισθήκαμε στὰ συσσίτια, στὰ κοινωνικὰ παντοπωλεῖα, στὰ ἰατρεῖα, στὰ γηροκομεῖα. Αὐτὸ εἶναι πολὺ σημαντικὸ ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ. Ἐκκλησιαστικὲς τέχνες, ποίηση, λογοτεχνία, ἀνάδειξη τῆς ὑγιοῦς λαογραφίας θὰ μπορούσαν κάλλιστα νὰ καλύψουν τὸ κενὸ πολιτισμοῦ στὶς μέρες μας. Αὐτὸ ὅμως συμβαδίζει μὲ τὴν ποιότητα, τὴν πρωτοτυπία, τὴν ἰδιοφυΐα, τὸ μεγαλεῖο καὶ φυσικὰ προϋποθέτει πνευματικὴ ἀκμὴ. Εἶναι ἀδικία νὰ μὴν ἀξιοποιήσουμε τὴν τεράστια καὶ μοναδικὴ ἐμπειρία τῆς παραδόσεώς μας. Καιρὸς νὰ προσφέρουμε τὴν ἀλήθεια πάνω σὲ ἓνα ὄχημα κουλτούρας καὶ πολιτισμοῦ.

(8) Στὴν πορεία τῆς ἡ Ἐκκλησία μέσα στὴν ἱστορία πάντοτε σεβάσθηκε τὴ σοφία τῶν γερόντων ἀλλὰ καὶ συγκίνησε τὶς ἀγνές νεανικὲς ψυχές. Ἀπὸ τὴ μαρτυρία τῆς δὲν ἔλλειψαν ποτὲ οἱ νέοι. Σήμερα εἶναι ἀλήθεια ὅτι τουλάχιστον φαινομενικὰ ἔχει κοπεῖ τὸ νῆμα τῆς σχέσης τῆς μὲ τὸν **νεανικὸ κόσμον** καὶ ἡ ἀπήχησή τῆς σὲ αὐτόν, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ νεότητα νὰ ἀγνοεῖ τὴ διάλεκτό τῆς καὶ νὰ μένει ξεκομμένη ἀπὸ τὸ σωτήριο μήνυμά τῆς. Στὸ δύσκολο αὐτὸ σημεῖο πρέπει νὰ δημιουργηθεῖ ἓνα ἀνανεωτικὸ κίνημα. Ὁ λόγος μας σήμερα πρέπει νὰ εἶναι ξεκάθαρος, τολμηρὸς, σύγχρονος, ἐλπιδοφόρος, νεανικὸς, ἥρωικός. Μόνο μὲ τέτοια στοιχεῖα στὴ γενικὴ μαρτυρία τῆς θὰ μπορέσει νὰ κατακτήσει τὶς ἀποπροσανατολισμένες καὶ δίχως καμμία ἐλπίδα νεανικὲς καρδιές. Ἡ ἐπικρατοῦσα

άντληψη ὅτι τὸ μήνυμα τῆς Ἐκκλησίας συμβαδίζει μὲ τὸν συντηρητισμὸ εἶναι ἀσυγχώρητο λάθος ποὺ πρέπει νὰ ἀποβληθεῖ ἀπὸ τὸ φρόνημα καὶ τὴ ζωὴ μας. Ὁ συντηρητισμὸς δὲν εἶναι ἀρετὴ. Ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἐπαναστατικὴ, ἀνατρεπτικὴ, ἀπρόβλεπτη, γεμάτη ἐκπλήξεις, πλούσια σὲ αἰφνιδιασμὸ, ἐλευθερία καὶ δύναμη. Ὅ,τι ζητάει μιὰ διψασμένη νεανικὴ ψυχὴ.

(9) Ἰδιαίτερη προσοχὴ πρέπει νὰ δοθεῖ στὴν σχέση μας μὲ τὴν **ἐπιστήμη**. Τὴν ἐπιστήμη δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος νὰ τὴν φοβόμαστε. Τὰ προβλήματα ποὺ φαινομενικὰ ὑπάρχουν ὀφείλονται ἀποκλειστικὰ στὴ δυτικὴ θεώρηση τῆς πίστεως, ἡ ὁποία ἐπικίνδυνα καὶ ἀθεολόγητα ὀρθολογιζομένη ἐρμηνεύει στενὰ τὸ μυστήριον τοῦ κόσμου, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀναζητεῖ ἐρείσματα στὰ ἐκάστοτε ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα. Ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη δὲν ἀπειλεῖ τὴν πίστη μας. Ἀντίθετα, τὴν ἐπιβεβαιώνει -καὶ μάλιστα πανηγυρικὰ- ὅπως τὴν ζεῖ ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας. Θὰ μπορούσε σήμερα νὰ γραφεῖ μιὰ θαυμάσια Ἑξαήμερος, ἀξιοποιῶντας τὰ ἐκπληκτικὰ πορίσματα τῶν συγχρόνων φυσικῶν καὶ βιολογικῶν ἐπιστημῶν, ὅχι στὴ βάση τῆς κατὰ γράμμα συμφωνίας τῆς ἐπιστήμης μὲ τὸ βιβλίον τῆς Γενέσεως, ποὺ δῆθεν «ἀποδεικνύει» τὴν ὕπαρξιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ στὴν βάση μιᾶς ἐντυπωσιακῆς συμβατότητος τῆς σύγχρονης ἐπιστημονικῆς κοσμολογίας καὶ ἀνθρωπολογίας μὲ τὴν Ὁρθόδοξον θεολογίαν καὶ τὸν ἀποφατικὸ χαρακτήρα της, ποὺ παραπέμπει στὴν αἰώνια παρουσία Του καὶ διακηρύσσει ὅτι *«ὁ Θεὸς οὔτε εἶναι οὔτε μὴ εἶναι, ἀλλὰ ὡς ὁ Ἰὼν ὑπὲρ εἶναι»*.²⁶ Τὸ ἔτος 2000 ἡ Ἱερὰ Σύνοδος εἶχε ὀργανώσει ἓνα πρωτοποριακὸ Συνέδριον μὲ τὸν τίτλον «Ἐπιστήμη, Τεχνολογία, Ὁρθοδοξία», τὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε χωρὶς καθυστέρηση νὰ ἐπαναληφθεῖ καὶ μάλιστα μὲ τὴ χρῆσιν τῆς σύγχρονης τεχνολογίας. Ἡ ποιμαντικὴ εὐθύνη μας νὰ ζεστάνουμε τὶς καλοπροαίρετες ἐπιστημονικὰς ψυχὰς καὶ νὰ ἀξιοποιήσουμε τὸν θησαυρὸ τῶν γνώσεών τους εἶναι ἐπιτακτικὴ.

(10) Ἀνάλογη ἀντιμετώπιση πρέπει νὰ τύχουν καὶ τὰ **τεχνολογικὰ ἐπιτεύγματα**. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἐδῶ τὰ πράγματα εἶναι πιὸ δύσκολα. Γιατὶ ὑπάρχουν ἐφαρμογὲς κυρίως στὸν χῶρον τῶν βιολογικῶν ἐπιστημῶν ποὺ κυριολεκτικὰ σκοτώνουν τὸ πνεῦμα. Κατὰ τὸ πρότυπον ὅμως τῆς Ἐπιτροπῆς Βιοηθικῆς, θὰ μπορούσε νὰ δημιουργηθεῖ μιὰ Ἐπιτροπὴ Ἐπιστημονικῆς Ἠθικῆς καὶ Ἀξιοποίησης τῆς Τεχνολογίας, ἡ ὁποία ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ ἀξιολογεῖ τὴν πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν καὶ τὶς ἐξελίξεις τῆς τεχνολογίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἀξιοποιεῖ μὲ θεολογικὴ ὠριμότητα ὅ,τι αὐτὲς προσφέρουν. Ἐπὶ παραδείγματι, δὲν μπορούμε αὐθαίρετα νὰ σχολιάζουμε σύγχρονα ἐρευνητικὰ ἐπιτεύγματα τῆς φυσικῆς, τῆς ἱατρικῆς καὶ τῆς γενετικῆς χωρὶς νὰ κατανοοῦμε τὴ φύσιν τους, οὔτε νὰ μιλοῦμε

²⁶ Βλ. Ἀγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Μυσταγωγία, PG. 91, 664B.

για τὰ προβλήματα που δημιουργούνται από την αλόγιστη χρήση τῶν σελίδων κοινωνικῆς δικτύωσης (έννοῶ τὸ facebook ἢ τὸ twitter) χωρίς νὰ ἔχουμε τὴν ἀπαιτούμενη κατάρτιση. Οἱ Ἐπιτροπές αὐτές θὰ πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ ἔχουν διεθνῇ χαρακτηῖρα, νὰ ὁδηγοῦν σὲ διορθόδοξη ἐπικοινωνία καὶ νὰ ἐκφράζονται μέσα ἀπὸ σύγχρονους δρόμους κοινωνικῆς ἐνημέρωσης. Ἐπίσης, ἡ συνετὴ ἀξιοποίηση τῶν διαδικτυακῶν μέσων, θὰ μποροῦσε νὰ ἀποτελέσει μοναδικὸ ἐργαλεῖο ἐκκλησιαστικῆς μαρτυρίας, ἡ δὲ προσπάθεια ποὺ τελευταῖα καταβάλλεται ἀπὸ πλευρᾶς Ἐκκλησίας τῆς λειτουργίας τηλεοπτικοῦ σταθμοῦ θὰ πρέπει νὰ προχωρήσει ἄμεσα χωρίς τὴν παραμικρὴ καθυστέρηση.

(11) Σὲ μιὰ κοινωνία ποὺ κυριαρχοῦν ἔννοιες ὅπως κέρδος, ἀμοιβή, μισθὸς εἶναι ἀνάγκη ἡ Ἐκκλησία νὰ ἀπαντήσῃ προβάλλοντας ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴ ζωὴ τῆς θυσιαστικῆς φιλοπτωχείας καὶ λιτότητος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἀνιδιοτελεῖ προσφορά καὶ **τὸν ἐθελοντισμό**. Καὶ τὴ σχετικὴ διδασκαλία διαθέτει καὶ τὴν ἐμπειρία καὶ τὸσα μέσα καὶ τὸν μηχανισμό. Ὁ ἐθελοντισμὸς μπορεῖ νὰ συνεγείρῃ κόσμον καὶ νὰ λάβῃ διαστάσεις ἐκκλησιαστικοῦ κινήματος. Ἦδη ὑπάρχει πλούσια ἐμπειρία σὲ ἄλλες Ὀρθόδοξες χῶρες μὲ θαυμαστὰ ἀποτελέσματα.

(12) Τέλος, ἡ Ἐκκλησία μας θὰ πρέπει νὰ ἀποτινάξῃ τὸν ἐπαρχιωτισμὸ τῆς καὶ νὰ δώσῃ ἔμφαση στὴν οἰκουμενικὴ τῆς διάσταση. Θεωρῶ ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἐπιβεβλημένη ἡ ἀνάπτυξη ὅσο τὸ δυνατόν ἰσχυροτέρων καὶ ὑγιεινότερων **διορθοδόξων σχέσεων**. Στὸν τομέα αὐτόν, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔχει πολλὰ νὰ προσφέρει ἀλλὰ καὶ πολλὰ νὰ ὠφεληθεῖ. Πέραν ὅμως τοῦ ὅποιου πρακτικοῦ ὀφέλους (ἀνταλλαγὴ ἐμπειρίας, πολιτιστικὲς ἀνταλλαγές, ἀμοιβαῖες οἰκονομικὲς συνεργασίες, πολιτικὴ στήριξη σὲ περιόδους δοκιμασίας καὶ τομεῖς ἀδυναμίας τῆς μιᾶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους κλπ.), ἡ διεύρυνση τοῦ πνευματικοῦ ὀρίζοντος, ὁ πλατυσμὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀγκαλιᾶς καὶ ἡ οἰκουμενικὴ ἀρμονία τῆς συμπόρευσής μας ὡς Ὀρθοδόξων ἀποτελεῖ τὴν ἔμπρακτη ἀπόδειξη ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι «μία, ἁγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολική».

Αὐτὴ εἶναι ἡ πειστικότερη ἀντιπρόταση στὶς νέες ἀντιλήψεις, ἡ ἰσχυρότερη ἀπὸ κάθε τεχνολογία θεολογία, ἡ δυνατότερη μαρτυρία μας ὡς Ἐκκλησίας στὸν σύγχρονο κόσμον. Σήμερα, τὸ κενὸ τῆς πίστεως στὴ Δύση, σύμφωνα μὲ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Τιράνων κ. Ἀναστάσιο²⁷, τὸ καλύπτει ὁ Μουσουλμανισμὸς. Ἴσως ἦρθε ἡ ὥρα αὐτὸ τὸ κενὸ νὰ τὸ καλύπτῃ ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μας²⁸.

²⁷ Λόγος κατὰ τὴν τελετὴ ἀναγορεύσεώς του σὲ Ἐπίτιμο Διδάκτορα τοῦ Τμήματος Ἱστορίας τοῦ Ἰονίου Πανεπιστημίου, Κέρκυρα, 20 Μαρτίου 2007.

²⁸ «Ἴσως μετὰ ἀπὸ ἕναν αἰῶνα ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία θὰ εἶναι ἡ μόνη ἀπὸ τίς μεγάλες Χριστιανικὲς Ἐκκλησίες ποὺ θὰ ἔχει ἐπιζήσει, ἀφοῦ μόνη αὐτὴ θυμᾶται πὼς ἡ θρησκεία εἶναι μυστήριο» (Sir Steven Runsiman, Ὀρθοδοξία καὶ Ἑλληνισμός, «ΒΗΜΑ» 8.9.2002).